

**Przestrzeń w języku litewskim i polskim
na podstawie analizy przypadków**

Bogusława Mysakowska-Wojtkowiak

**Przestrzeń w języku
litewskim i polskim
na podstawie
analizy przypadków**

Poznań 2025

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Recenzja:
prof. zw. dr hab. Zdzisław Wąsik

Copyright by:
Bogusława Mysakowska-Wojtkowiak

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Wydanie I
Poznań 2025

ISBN 978-83-68006-89-6

DOI 10.48226/978-83-68006-89-6

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Wstęp	13
1. Przedmiot i cel pracy	13
2. Podział pracy	14
 I. Teoria i metoda badań przy wyrażaniu przestrzeni przez przypadki analityczne i syntetyczne	17
1. Zarys teorii przypadku	17
2. Z historii badań nad lokalistyczną teorią języka	19
3. Badania nad przypadkiem i przyimkiem w języku litewskim i języku polskim	21
4. Sposób opisywania znaczeń przypadków	28
4.1. Terminy z filozofii i psychologii	28
4.2. Terminy geometryczno-fizyczne	28
4.3. Terminy potoczne	29
5. Wyrażenia przestrzenne i ich struktura	29
 II. Typy relacji przestrzennych w języku litewskim i języku polskim	33
1. Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem powierzchniowości	33
1.1. Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem powierzchniowości <i>ant</i> + gen. i <i>na</i> + loc., <i>na</i> + acc.	33
1.1.1. <i>ant</i> + gen. i <i>na</i> + loc. ze znaczeniem przymocowania	34
1.1.2. <i>ant</i> + gen. i <i>na</i> + loc., <i>na</i> + acc. ze znaczeniem wierzchu	35
1.2. Sekundarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem powierzchniowości	35
1.2.1. <i>ant</i> + gen., <i>po</i> + acc. i <i>na</i> + loc., <i>po</i> + loc.	35
1.2.2. <i>ant</i> + gen., <i>virš</i> + gen. i <i>na</i> + loc., <i>nad</i> + instr.	36
1.2.3. <i>prie</i> + gen. i <i>przy</i> + instr. ze znaczeniem <i>pas</i> + acc. i <i>u</i> + gen.	36
1.3. Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia powierzchniowości	37
1.3.1. <i>už</i> + gen. i <i>ant</i> + gen.	37
1.3.2. <i>ant</i> + gen. i <i>apie</i> , <i>aplink</i> (-ui) + acc.	37
1.3.3. <i>na</i> + loc. i <i>przy</i> + loc.; <i>u</i> + gen.	37
2. Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem wielostronności otaczania	38
2.1. Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem wielostronności otaczania <i>apie</i> , <i>aplink</i> (- ui), <i>apsuk</i> (-ui) + acc.	38
3. Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem bliskości	39
3.1. Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem bliskości	39

3.1.1.	<i>prie, šalia, greta</i> + gen. i <i>przy</i> + loc., <i>koło, obok</i> + gen.	39
3.1.2.	<i>arti, arčiau, artyn</i> + gen. i <i>blisko</i> + gen.	42
3.1.3.	<i>netoli</i> + gen. i <i>blisko</i> + gen.	43
3.1.4.	<i>apie, aplink (aplinkui), apsuok</i> + acc. i <i>przy</i> + loc., <i>koło</i> + gen.	43
3.1.5.	<i>pagal, palei</i> + acc. i <i>przy, koło, obok</i> + gen.; <i>wzdłuż</i>	44
3.2.	Sekundarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem bliskości	44
3.2.1.	<i>pas</i> + acc. i <i>u</i> + gen.	44
3.2.2.	<i>po</i> + instr. i <i>pod</i> + instr., <i>pod</i> + acc.	45
3.2.3.	<i>virš</i> + gen. i <i>nad</i> + instr.	46
3.3.	Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu bliskości przestrzennej	46
3.3.1.	<i>artyn</i> + gen.	46
3.3.2.	<i>toliau</i> + gen.	46
3.3.3.	<i>pagal, palei</i> + acc.	47
3.3.4.	<i>išilgai</i> + gen., acc.	48
3.3.5.	<i>ant</i> + gen.	48
3.3.6.	<i>pro</i> + acc.	48
3.3.7.	<i>nad</i> + instr.	49
3.4.	Konstrukcje przyimkowe w dialektach litewskich	49
3.4.1.	<i>ant</i> + acc.	49
3.4.2.	<i>po</i> + dat.	49
4.	Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem dołu	50
4.1.	Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem dołu <i>po</i> + instr. i <i>pod</i> + instr., <i>pod</i> + acc.	50
4.2.	<i>po</i> + instr. i <i>pod</i> + instr., <i>pod</i> + acc. ze znaczeniem spodu	52
4.3.	Konstrukcje przyimkowe w dialektach litewskich	52
4.3.1.	<i>po</i> + gen., dat., acc., instr.	52
5.	Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem góry	52
5.1.	Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem góry	53
5.1.1.	<i>virš, viršum, viršuj, aukščiau</i> + gen., i <i>nad</i> + instr., <i>nad</i> + acc., <i>ponad</i> + instr.	53
5.1.2.	<i>ties</i> + instr. i <i>nad</i> + acc.	54
5.1.3.	<i>virš, aukščiau</i> + gen. i <i>ponad</i> + instr.	54
6.	Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem przedniości	55
6.1.	Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem przedniości	55
6.1.1.	<i>prieš (priešais)</i> + acc. i <i>przed</i> + instr., <i>przed</i> + acc. ujmowane obiektywnie	55
6.1.2.	<i>prieš</i> + acc. i <i>przed</i> + instr. ujmowane subiektywnie	56
6.1.3.	<i>prieš</i> + acc., <i>pirma</i> + gen. i <i>przed</i> + instr., <i>przed</i> + acc. ze znaczeniem prospektywnym	57

6.1.4.	<i>ties</i> + instr. i <i>przed</i> + instr.	57
6.2.	Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia przedniości.....	58
6.2.1.	<i>už</i> + gen.	58
6.2.2.	<i>šiapus</i> + gen.	58
7.	Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem tylności.....	58
7.1.	Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem tylności.....	59
7.1.1.	<i>už</i> + gen. i <i>za</i> + instr., <i>za</i> + acc. ujmowane obiektywnie	59
7.1.2.	<i>už</i> + gen. i <i>za</i> + instr. ujmowane subiektywnie.....	60
7.1.3.	<i>už</i> + gen, <i>paskui</i> + acc. i <i>za</i> + instr. w znaczeniu retrospektywnym.....	60
7.2.	Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia tylności.....	60
7.2.1.	<i>po</i> + gen. ze znaczeniem <i>paskui</i> + acc.....	60
7.2.2.	<i>po</i> + gen. ze znaczeniem <i>už</i> + gen.	61
7.2.3.	<i>anapus, anašal, kitapus, antrapus</i> + gen.	61
8.	Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem zewnętrżności.....	61
8.1.	Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem zewnętrżności <i>už</i> + gen. i <i>poza</i> + instr.	62
8.2.	Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia zewnętrżności.....	63
8.2.1.	<i>abipus, abišal (-iai)</i> + gen.....	63
8.2.2.	<i>abigaliai</i> + gen.	63
9.	<i>Locativus</i> i konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem wewnętrżności....	63
9.1.	Prymarne konstrukcje ze znaczeniem wewnętrżności.....	64
9.1.1.	<i>Locativus</i> i <i>w</i> + loc., <i>w</i> + acc.	64
9.1.2.	Cechy przedmiotów lokalizowanych.....	65
9.1.3.	Cechy lokalizatorów.....	65
9.1.3.1.	Lokalizatory tkankowe.....	66
9.1.3.2.	Lokalizatory pojemniki.....	67
9.1.4.	Inne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem locativu.....	68
9.1.4.1.	<i>ant</i> + gen. i <i>na</i> + loc.	68
9.1.4.2.	<i>tarp</i> + gen. i <i>wśród</i> + gen.	69
9.2.	<i>tarp</i> + gen. i <i>między</i> + instr., <i>wśród</i> + gen.	70
9.2.1.	<i>tarp</i> + gen. i <i>między</i> + gen.	70
9.2.2.	<i>tarp</i> + gen. i <i>wśród</i> + gen.	71
9.2.2.1.	<i>tarp</i> + gen. i <i>wśród</i> + gen. ze znaczeniem wyspowym.....	71
9.2.2.2.	<i>tarp</i> + gen. i <i>wśród</i> + gen. ze znaczeniem liczebności.....	72

9.2.3. Wariantowość użycia konstrukcji <i>tarp</i> + gen. i <i>wśród</i> + gen., <i>między</i> + instr.	73
9.3. <i>pas</i> + acc. i <i>u</i> + gen.	74
9.4. Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia wewnętrżności	74
9.4.1. <i>viduj</i> + gen.	74
9.4.2. <i>vidury, vidur, pusiau</i> + gen.	74
9.4.3. <i>skersai, išilgai, įstrižai, įkypai</i> + gen., acc.	75
9.4.4. <i>tarp</i> + gen. i <i>inessivus</i>	75
9.4.5. <i>wśród</i> + gen. i <i>w</i> + loc.	76
9.4.5.1. Dodatkowe informacje wyrażone konstrukcją <i>w</i> + loc.	76
9.4.6. <i>per</i> + acc., <i>po</i> + acc., locativus.	77
9.4.7. Konstrukcja <i>prie</i> + gen. ze znaczeniem <i>pas</i> + acc.	77
9.4.8. Wariantowość użycia <i>į</i> + acc. i <i>locativus</i>	77
9.4.9. <i>Instrumentalis</i> i <i>locativus</i>	78
9.5. Konstrukcje przyimkowe w dialektach litewskich.	78
9.5.1. <i>tarp</i> + gen.	78
9.5.2. <i>į</i> + acc. ze znaczeniem inessivu	78
10. Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem ablatywności.	79
10.1. Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem ablatywności.	79
10.1.1. <i>iš</i> + gen. i <i>z</i> + gen.	79
10.1.2. <i>nuo</i> + gen. i <i>od, z</i> + gen.	80
10.2. Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia ablatywności	81
10.2.1. <i>už</i> + gen.	81
11. Konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem adlatywności.	81
11.1. Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem adlatywności.	82
11.1.1. <i>į, pas</i> + acc. i <i>do</i> + gen.	82
11.1.2. <i>link (linkui)</i> + gen. i <i>ku</i> + dat.	82
11.1.3. <i>iki, lig, ligi</i> + gen. i <i>do</i> + gen.	83
11.2. Sekundarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem adlatywności	84
11.2.1. <i>ant</i> + gen. i <i>na</i> + acc.	84
11.3. Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia adlatywności	84
11.3.1. <i>prie</i> + gen.	84
11.3.2. <i>už</i> + acc. ze znaczeniem <i>į, pas</i> + acc.	84
11.4. Konstrukcje przyimkowe w dialektach litewskich.	85
11.4.1. <i>ant</i> + acc.	85

11.4.2. <i>j</i> + acc. i jego warianty: <i>in, int, ing, ingi</i> + acc. ze znaczeniem <i>pas</i> + acc.	85
11.4.3. <i>j (in, int)</i> + acc. ze znaczeniem <i>link</i> + gen.	86
11.4.4. <i>j (in)</i> + acc. ze znaczeniem <i>prie</i> + gen.	86
11.4.5. <i>palei</i> + acc. ze znaczeniem <i>iki, ligi</i> + gen.	86
11.4.6. <i>tarp</i> + gen.	86
12. <i>Nominativus, instrumentalis</i> i konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem perlatorywności.	87
12.1. Prymarne konstrukcje przyimkowe ze znaczeniem perlatorywności.	87
12.1.1. <i>per</i> + acc. i <i>przez</i> + acc. ze znaczeniem powierzchniowości.	87
12.1.2. <i>per</i> + acc., <i>pro</i> + acc. i <i>przez</i> + acc. ze znaczeniem przenikania.	88
12.1.3. <i>per</i> + acc. i <i>przez</i> + acc. ze znaczeniem horyzontalnym.	88
12.1.4. <i>po</i> + acc. i <i>po</i> + loc.	89
12.1.5. <i>Instrumentalis</i>	89
12.2. Rozbieżności w języku litewskim i polskim w wyrażaniu znaczenia perlatorywności.	90
12.2.1. <i>Instrumentalis</i> i konstrukcja <i>po</i> + acc.	90
12.2.2. <i>Nominativus</i>	90
12.2.3. <i>po</i> + acc.	90
12.2.4. <i>kiaurai</i> + gen., acc., <i>skradžiai</i> + gen., acc.	91
12.3. Konstrukcje przyimkowe w dialektach litewskich.	91
12.3.1. <i>perdēm</i> + acc.	91
12.3.2. <i>pagal</i> + acc., <i>pagal</i> + instr.	92
III. Znaczenia temporalności	93
1. Czynności wykonywane z pewną częstotliwością czasową	93
1.1. <i>per</i> + acc. i <i>przez</i> + acc.	93
1.2. <i>Accusativus</i>	94
1.3. <i>Instrumentalis</i>	94
1.4. <i>Locativus, w</i> + loc., <i>w</i> + acc.	94
1.5. <i>Genetivus</i>	95
1.6. <i>Nominativus</i>	95
1.7. <i>Dativus</i>	96
1.8. Częstotliwość czasowa w dialektach litewskich	96
1.8.1. <i>j</i> + acc.	96
2. Czynności wykonywane w przybliżonym okresie czasowym	97
2.1. <i>apie, aplink</i> + acc. i <i>przy</i> + loc., <i>koło</i> + gen.	97
2.2. <i>arti</i> + gen., <i>netoli</i> + gen. i <i>blisko</i> + gen.	97
2.3. <i>prie</i> + gen. i <i>przy</i> + loc., <i>koło</i> + gen.	98

2.4. Czas przybliżony w dialektach litewskich	98
2.4.1. <i>pagal</i> + instr., <i>palei</i> + acc.....	98
3. Czynności wykonywane w początkowym momencie czasu.....	98
3.1. <i>iš</i> , <i>nuo</i> + gen. i <i>od</i> , <i>z</i> + gen.	99
4. Końcowy moment czasu	99
4.1. <i>į</i> + acc., <i>iki</i> , <i>lig(-i)</i> + gen. i <i>do</i> + gen., <i>ku</i> + dat.	99
4.2. <i>po</i> + dat. i <i>pod</i> + acc., <i>na</i> + acc., <i>po</i> + acc.....	100
5. Czynności wykonywane w ograniczonym momencie czasowym	
z dwóch stron	100
5.1. <i>tarp</i> + gen. i między + instr.	100
5.2. <i>viduj</i> + gen.	101
5.3. <i>vidury</i> , <i>vidur</i> , <i>pusiau</i> + gen.	101
5.4. <i>ant</i> + gen. i <i>na</i> + loc.	101
5.5. <i>už</i> + gen. i <i>za</i> + instr. ze znaczeniem <i>per</i> + acc. i <i>przez</i> + acc.....	102
5.6. <i>į</i> + acc.	102
6. Czynności przebiegające w czasie, który poprzedza inną	
czynność (czas wcześniejszy)	102
6.1. <i>prieš</i> + acc., <i>pirma</i> + gen. i <i>przed</i> + instr.	102
6.2. <i>už</i> + gen. i <i>za</i> + instr. ze znaczeniem <i>prie</i> + gen., <i>prieš</i> + acc.	
i <i>za</i> + gen.	103
7. Czynności odbywające się w czasie, po którym następuje inną	
czynność (czas późniejszy)	103
7.1. <i>po</i> + gen., <i>po</i> + dat., <i>po</i> + instr. i <i>po</i> + loc.	103
7.2. <i>už</i> + gen. i <i>za</i> + acc., <i>za</i> + instr. ze znaczeniem <i>po</i> + gen.	
i <i>po</i> + loc.....	104
7.3. <i>poza</i> + instr.	104
7.4. Czas późniejszy w dialektach litewskich	105
7.4.1. <i>pro</i> + acc.	105
Podsumowanie	107
1. Znaczenie powierzchniowości	107
2. Znaczenie wielostronności otaczania	108
3. Znaczenie bliskości	108
4. Znaczenie dołu	109
5. Znaczenie góry	109
6. Znaczenie przedniości	109
7. Znaczenie tylności.....	110
8. Znaczenie zewnętrżności.....	110
9. Znaczenie wewnętrżności	110
10. Znaczenie ablatywności	111
11. Znaczenie adlatywności	111

12. Znaczenie perlatywności.....	112
13. Znaczenie temporalności	112
13.1. Czynności wykonywane z pewną częstotliwością czasową	113
13.2. Czynności wykonane w przybliżonym okresie czasowym.....	113
13.3. Czynności wykonywane w początkowym momencie czasu	113
13.4. Czynności wykonywane w końcowym momencie czasu	113
13.5. Czynności wykonywane w ograniczonym momencie czasowym z dwóch stron	113
13.6. Czynności przebiegają w czasie, który poprzedza inną czynność.....	114
13.7. Czynności odbywają się w czasie, po którym następuje inna czynność	114
Znaczenia przestrzenne i temporalne przypadków analitycznych i syntetycznych w języku litewskim i polskim.	
	115
Zestawienie znaczeń przypadków analitycznych i syntetycznych w języku litewskim i polskim	
	130
Wnioski końcowe.....	133
Wykaz źródeł	134
Bibliografia	135